

נאמנגב

ביטאון נאמני מחוז דרום, מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל

גיליון חג מורחב מס' 30 כ"א באלול תש"ף, 10 בספטמבר 2020

אתגרי
2021

בית באר מוקף חומה בכניסה לאשקלון: ע.י

הרס מרבית החומה לטובת
כביש גישה חדש לאשקלון

שורד, אך נבלע
בין כבישי מחלף נבטים

בית הביטחון נבטים: ע.י

מועצה לשימור
אתרי מורשת בישראל

דבר היו"ר

בעיצומם של ימי הקיץ הלוהטים, עת ישבתי להעלות את הדברים על הכתב, מצאתי את עצמי מעיין בפרשת השבוע בפרק העוסק בהלכות מלחמה: "כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל-אֵיבֶיךָ, וְרָאִיתָ סוֹס וְרֶכֶב עִם רַב מִמֶּךָ - לֹא תִירָא, מֵהֶם: כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ [...] וְהָיָה, כְּקָרַבְכֶם אֶל-הַמִּלְחָמָה; וּנְגַשׁ הַנֶּהֱן [...] וְאָמַר אֱלֹהִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, אַתֶּם קָרְבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל אֵיבֵיכֶם; אֲלֵךְ לְבַבְכֶם, אֶל תִּירָאוּ וְאֶל תַּחְפְּזוּ וְאֶל תַּעֲרָצוּ מִפְּנֵיהֶם. כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם, הֵהָלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם אֵיבֵיכֶם, לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם" (דברים כ, 1-4).

כך פותח המקרא את פרק הלכות המלחמה ומוסר בהמשך את החוקים והכללים בהם יש להעריך למלחמה, כיצד להתנהג במהלכה ואיך להמשיך לחיות לאחריה. והנה אנו מצויים כבר יותר מחצי שנה בתוך מלחמה מוזרה עם אויב עלום, והכללים, הניתכים לעברנו מדי יום ביומו, מעידים על אי-סדר כללי ביקום.

אלא שבמקביל למחשבות שגילגלתי בנושא, יצאתי לחיק הטבע, 'משוט בארץ', לנשום אויר במרחב הפתוח, שם גיליתי, כי החצב "מבשר הסתיו" כבר מצוי בפריחה מרהיבה בשולי השדות, הדרכים ואף בגינות כמה בתים בקיבוץ. הוא המסמל יותר מכל את הסדר הקוסמי הקיים ביקום בו אנו חיים. כהרגלו מדי שנה בשנה, הוא מצמיח את קנה התפרחת שלו מבעד לשכבות העוטפות את הבצל, ולכאורה, כנגד כל הסיכויים – הוא עולה, צומח ופורח. הפריחה הלבנה הבוהקת באור השמש כאילו מרמזת לנו אֶל תִּירָאוּ וְאֶל תַּעֲרָצוּ - הסדר נשמר לאורך שנים, והמלחמה זמנית.

תחושות דומות ביטאה נעמי שמר ז"ל בשירה הנפלא "כמו חצב" (גם הלחן שלה, והשירה של יהורם גאון):

"כמו חצב להתבצר	שהחגים כבר באוויר [...]
במעבה האדמה	אמרו מתי קץ הפלאות
ולחכות לסיומה	אמרו מתי קץ הימים
של העונה הכי חמה	הלא מדבריות שלמים
ואחר כך להיתמר	יש לעבור בניד עפעף
שמועה טובה להעביר	שבין הקיץ והסתיו

ואכן בכל אחד מאיתנו יש כמיהה מסוימת לשיגרה, לחזרה אל המוכר, אל ההרגלים הישנים ו"שאף אחד לא יעצור אותי". זהו החצב – שבכוחו חוצב בסלע, מבעד לקליפות הבצל, אל השמש הזורחת. "יש בשביל מה לקום בבוקר".

אנשי המועצה לשימור אתרים ברחבי הארץ והדרום שנאלצו לצמצם פעילות, חוזרים אט אט לשגרה. אתרי המורשת כמותם החצבים, לא שואלים מה קרה אלא מה קורה ומה יקרה.

יהי רצון שתכלה שנה וקללותיה' ו'תחל שנה וברכותיה'.

מאחל לכם ולמשפחותכם שנה טובה ומאושרת, שנת עשייה, יצירה ויצירתיות!

ד"ר אבי ששון

הביטאון יוצא לאור על ידי ועדת מחוז ודרום של המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל
עורך ראשי ועיצוב: עפר יוגב
עורך מדעי: ד"ר אבי ששון
הגהה: דן גזית
חברי המערכת: ד"ר אבי ששון, גד סובול, דן גזית, עפר יוגב
כתובת המערכת: המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל
רח' מורדי הגיטאות 74 באר שבע
טלפון: 08-6192752
ofer@shimur.org.il

לציבור הנאמנים שלום

השנים חולפות, לזמן אין שעון עצר, הגיליונות מצטברים והנה גיליון מס' 30 לפנינו - חגיגה צנועה לביטאון.

אנו במערכת הביטאון מקוים כי בשמונה השנים בהם הוא מופק, הצלחנו להעביר את משימתנו כפי שרשמנו בגיליון הראשון: "קשר הוא לפעמים גם זיכרון. לכן, באמצעות דפים מקוונים אלה, ננסה להגיע אליכם בתכיפות-יתר בצבע, בחומר ובתמונות, על מנת לשמר את הקשר בינינו, גם בזיכרון הדיגיטלי ובמיוחד בתודעה האישית".

בעת הזאת, החליטה המועצה לשימור על פרויקט מיתוג לתוצרי המועצה - יצירת שפה שיווקית אחידה: לוגו, פונטים וגריד (בגרפיקה, מערכת צירי שתי וערב שמטרתה לסייע למעצבים למקם את הרכיבים השונים בקומפוזיציה של הדף). כפי שחוזות עינינו, גיליון מס' 30, מוגש לציבור נאמני ואוהדי השימור הנאמנים בשפת המיתוג החדשה.

בשטח: עבודות שימור מתבצעות במבנה מגדל הפיקוח הבריטי בכנף חצור; העבודה נמשכת בבית בורוכוב בקיבוץ משמר הנגב ובמבני ההיאחזות בקיבוץ עלומים; עבודות תשתית נרחבות נערכות כעת ע"י הקק"ל במתחם החץ השחור ובית שביתת הנשק וכעת המשימה למצוא ייעוד למבנה בית שביתת הנשק; בהכנה כעת - תיק תיעוד לקולנוע אורות בבאר שבע, סקר אתרי מורשת במועצה האזורית רמת נגב ובקרוב, יערך תכנון הנדסי מפורט למבנים בבית גוברין ולקולנוע אורות בבאר שבע; מאבק פוטנציאלי לפנינו, תכנון כביש הגישה החדש לאשקלון, המאיים על חלק ניכר מחומת בית-באר מרשימה בכניסה לעיר. הנושא בטיפול, בניסיון למנוע את רוע הגזירה; התקופה הנוכחית, עדיין מכתובה את העבודה במערכת ZOOM (וטואמיה), בועדות המחוזיות והמקומיות השונות; כולנו ממתינים בשקיקה לתקציב שבוא יבוא.

עד כאן לקט פאה ושכחה, שנה טובה ובריאה, מועדים לשמחה
יוגב עפר מנהל המחוז

בגיליון זה:

- גרשון שפט ז"ל
- "מן החלום למציאות" - גואלטיירו צ'יבידלי
- בסך הכל התקונו לטובה
- בנימין גיאת, השוטר הראשון באשקלון
- באר ובייקה אבו כף באום בטין
- "בית הצלמנייה" בבאר שבע
- מפעל אופ-אר אופקים
- הבית של מוטי בעין יהב
- "חותם בערבה" סיפורי עין יהב
- משטרת הרוכבים "ביר זבלה"
- הדוקסלרים משדה-בוקר

גרשון שפט/יובל נבו

חבר הכנסת לשעבר גרשון שפט הלך לעולמו והוא בן 93.

גרשון שפט ז"ל, היה מראשוני בוני גוש עציון (1946) וחבר קיבוץ עין צורים. גרשון נולד בווינה, עלה לישראל בשנת 1934, למד בתיכון "מוריה" בתל אביב, והיה פעיל כנער בתנועת הנוער "בני עקיבא". עלה לברייה בליל י"א באדר תש"ו 1946 עם תנועות הנוער כמחאה על פעולות הבריטים במקום. היה ממייסדי קיבוץ עין צורים שבגוש עציון, עם גרעין ה' של בני-עקיבא, לאחר החגים בשנת תש"ז 22/10/1946.

ארנון גינת מספר: להלן הסיפור שיש לי גם בכתב מגרשון. כשהתארגנה הקבוצה שלימים נקראה הל"ה, גרשון היה בירושלים והתארגן להצטרף למסע לגוש-עציון. הם היו 38 איש (לאחר ש-2 נשארו בהר-טוב כי לא היה להם נשק אישי). לאמי היה חבר בשם יצחק גינצבורג שהיה הגזבר של קבוצת-רבדים, שנקלע לירושלים. אמי ביקשה מגרשון להתחלף עם יצחק, וכך היה יצחק בין חברי מחלקת הל"ה ונהרג איתם בגבעת הקרב. יכול להיות שבעקבות זה זכה גרשון לעוד 72 שנים ברוכות של חיים ועשייה. לאחר נפילת גוש עציון ביום שישי ה' באייר תש"ח, יום הקמת המדינה, היה גרשון עם חבריו בשבי הירדני לתקופה בת עשרה חודשים. לאחר תקופה זו נמנה בין מייסדי הקיבוץ בפעם השנייה במקומו החדש בבקעת שפיר. גרשון היה בצד הכלכלי של חיי הקבוצה, כגזבר, כמנהל מפעל למעילי-עור לייצוא, בהנהלות הכלכליות ועוד. במקביל, היה איש-רוח ולמדן בלתי-נלאה. כל שבת היה בשיעורי גמרא, רמב"ם ושעורי-שבת בבית הכנסת, בימי עיון בחגים, ובמרכז-הרצוג בקיבוץ עין-צורים. גרשון היה פעיל בתנועת המפד"ל מיום היווסדה עד לשנת 1979. הוא היה פעיל בתנועת "גוש אמונים" ואף כיהן כמזכיר המדיני של תנועת המפד"ל בין השנים 1976-1979. היה ממקימי מפלגת "התחיה", שימש כמזכ"ל המפלגה ואף כיהן כחבר כנסת מטעמה בכנסת ה-11 ובכנסת ה-12 כחבר בוועדת הכספים של הכנסת.

גרשון פעל שנים רבות בהנהלת "המועצה לשימור אתרים" והיה מקובל על כולם כיודע איך להזיז עניינים במסדרונות השלטון, והכל ברוח טובה ובחברות עמוקה. איפה ישנם עוד אנשים כמו האיש ההוא... יהי זכרו ברוך.

הכותב - הינו נאמן שימור המחוז
חבר קיבוץ עין צורים

מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל (ע"ר)
ממורשת החברה להגנת הטבע

גרשון שפט ז"ל.

גרשון שפט היה מפעילי השימור והנחלת המורשת ומתוך אישיותו המגוונת כאיש התיישבות, חלוציות, איש אדמה, אדם חם וחכם, תלמיד חכם, אך טבעי היה חיבורו למועצה לשימור אתרים, כמעורב מרכזי בקביעת והולכת סדר יומה של המועצה.

פגשתי את גרשון לראשונה בהיותי מנהל מחוז הצפון במועצה, בפעולות לשימור מצודת ביריה, במסגרת פרויקט ה-50 (50 למדינת ישראל). בהמשך הצטלבו דרכינו בהיותו פעיל בהנחלת מורשת גוש עציון, חבר הוועד המנהל במועצה לשימור ובשנים האחרונות - בקידום יוזמתו לשימור צריף חדר האוכל בקיבוץ עין צורים.

אהבנו את גרשון מתוך היותו "פרטנר", בן אדם חם ותומך, המשלב באישיותו ערכים ומעשים מהם נובעת עבודת הקודש בה אנו עוסקים.

תהיה נשמתו של גרשון יקירנו
צרורה בצרור החיים,

עמרי שלמון
מנכ"ל

lishka@shimur.org.il	פ.ק.ס. 03-5034828	טל. 03-5086602	עמרי שלמון, מנכ"ל
www.shimur.org.il	מקוה ישראל 5891000	פ.ק.ס. 03-5034828	מזכירות משרד ראשי: טל. 03-5059197

מחוזות	אתרים
צפון, מיעוטים, חיפה וגליל מערבי, מרכז, תל אביב, ירושלים, דרום.	מוזאון הרעות-מצודת כ"ח, חצר כנרת, משטרת נהלל ההיסטורית, אתר רכבת העמק כפר יהושע, מחנה מעפילים בעתלית, מרכז מבקרים מקוה-ישראל, בית ילין במוצא, מוזאון מכון איילון-רחובות, אתר הפרדסנות ע"ש מינקוב - רחובות.

"מן החלום למציאות" - גואלטיירו צ'יבידלי/מאיר מינדל

מכתבים לבני המשפחה 1947 - 1948

בשנת 1939, גואלטיירו צ'יבידלי ואשתו מריה עלו מאיטליה לארץ. איתם עלו חמשת ילדיהם. את תולדות המשפחה, האב הוציא לאור בהתבססו על חליפת המכתבים, שנשמרו בביתו במשך השנים. אחד הילדים - פיירו צ'יבידלי, הפך לצייר ולרשם ידוע בישראל. חייו כאמן והפרסים שבהם זכה - ידועים לכל. מה שלא ידוע כלל - תרומתו כחייל פשוט בחטיבת גבעתי, גדוד 53. על האפופיאה של הקרבות למדנו מן המפקדים, שהנציחו את פועלם בספרים שיצאו בהוצאת משרד הביטחון ובהוצאות פרטיות. סיפורי הלוחמים מן השורה - ידועים פחות. הקרבות באזור הדרום במלחמת העצמאות מצטיירים במכתביו כסאגה עקובה מדם, ולכן מובאת בזה.

נגבה, יום ב', 31/5/1948.

"אני כותב מן החפירה, שבה שהיתי 3 ימים ושלושה לילות. החיים פה - נוראיים; כל יום יש הפצצות מן האוויר, הפגזות תותחים ומרגמות. היום ההפצה נמשכה שלוש וחצי שעות, והמתח היה כה רב, שאינני יודע כיצד להמשיך. אך אנו ממשיכים למרות הכל. בשעות שבהן נפסקת האש, אנו אוכלים, כשאפשר, מתרחצים, כשאפשר, ומדי פעם ישנים כמה שעות.

בלילה אנחנו עובדים; הביצורים הולכים ומשתפרים מיום ליום, ולמרות שבקיבוץ לא נשאר בית אחד על כנו, מספר הנפגעים הוא מינימלי.

היה לי העונג, או יותר נכון חוסר עונג, "לזכות" בפציעה הראשונה שלי. למזלי - קלה היא. אנסה לדייק יותר: הייתי קרוב לעמדת הקשרים, שכוסתה בפח גלי ועליו הונחו שקי חול. בעמדה הייתה קבוצת מגינים, שכללה (גם) נערה סלובקית (גילה דוידוביץ' ז"ל שהשתייכה לנוער ההונגרי. מ.מ.), רב סרן בריטי (ברנרד גריג. מ.מ.). הם היו חמושים ברובים אנגליים ובתמ"קי סטן מתוצרת מקומית. הייתה זו שעת בוקר ואנו ספגנו אש מן השריוניות המצריות. הן עמדו וצרו על הקיבוץ. ברגע מסוים נעמדתי ליד חרץ ירי כדי להטיב לראותם. לפתע, כדור פגע בגג העמדה, כשהוא חודר את גג הפח ומתרסק לרסיסים.

ההדף הפילני על קרקעית העמדה. כאשר בדקתי את עצמי, ראיתי כי אני פצוע ומכוסה בדם. הנערה חבשה אותי, ומפקד העמדה ציווה עליי להגיע לבונקר המרפאה, אליו זחלתי לאורך התעלה. במרפאה הוציאו רסיס גדול מכתפי, ואת פיסות המתכת הקטנות השאירו. (ד"ר גולדשמיט הרגיע אותי באומרו ש"הרסיסים ייצאו מעצמם"). לאחר הטיפול שלחו אותי לעמדה פחות חשופה, ובה נשארתי עד להפוגה - 11/6/48.

בעמדה שבה נפצעתי, גילה דוידוביץ', שהחליפה אותי במשמרת, הייתה בתצפית מחוץ לעמדה ונורתה למוות. למראה נפילתה, אחד מעמיתי הוכה בהלם והמגינים נאלצו להעבירו לעמדה, שבה שהיתי. כשנכנס לעמדה הוא היה מוצף ברגשות צער, ובידו - הצעיף של הנערה.

שלכם פיירו

בוקר זה הוא בוקר נהדר עבורי - קיבלתי את מכתביכם מתחילת יוני. אני מודה לכל - ההורים, הסבים, האחים, האחיות ואמה היקרה שהעניקו לי תחושת הקלה מן המצב של דיפרסיה וחמיצות, שבהן אני נתון לא מעט.

כאן החדשות אינן רבות; החיים בנגבה נמשכים כבעבר, אך המתח מן ההפגזות פג לאחרונה. קרוב לוודאי, המצרים עסוקים באזור אחר, ולנו "מוענק" השקט הזמני. ייתכן, שהקרבות ליד איסדוד עשויים לתת הסבר לשקט אצלנו. אתמול ניסינו להתקשר לקיבוץ ניצנים, אך לא הצלחנו בכך, ואנו חוששים לרע ביותר. ("ניצנים" נפלה ב- 7/6/1948, יום קודם. מ.מ.)

אתמול קרה דבר מה מסקרן: בשעות בוקר ראינו ערבי מתקדם אלינו. ירינו בו, אך הוא המשיך להתקדם עד שהגיע אל הגדר. קרבנו אליו וראינו כי האיש - בא בימים, ולפי עורו המדובלל החלטנו כי הוא בן מאה שנים, לפחות. בתחילה חששנו כי הוא מרגל, אך דבריו היו מבולבלים וחסרי שחר. לבסוף, התברר, כי הוא הולך ברגל למגדל (אשקלון) ותעה בדרכו. הוחלט לתת לו מכתב למגיני המשטרה [עירק אל סואידן, מ.מ.] ולשלחו לדרכו. אני עם עוד חייל ליווינו אותו, כדי שלא ייפגע מן המוקשים הרבים שטמנו. לדידי, הוא נראה זקן סנילי שנקלע לאזור בטעות. בוקר זה הראה לנו, כי אנו עדין שפויים ונורמליים. לפי השמועות, בסוף השבוע יעבירו אותנו לבאר טוביה. אינני שש לעזוב את נגבה, כי אני מעדיף את העמדה הסטטית שלי, ולא שבכל יום-לחימה נהיה במבצע אחר, בתא שטח אחר.

נושא נוסף שאנו עוסקים בו ללא הרף הוא הפסקת אש. שמועה נוספת - יעבירו את הגדוד למנוחה לרחובות או לתל אביב או אפילו ליפו. זה נשמע יותר מדי טוב, מכדי שיהיה אמיתי. (כפי שענייכם רואות, הגיבור שלכם חולם יותר מכל על עזיבת החזית!).

לוצ'יאנה יקרה, תודה לך על העוגה המופלאה. אני מוקירה עתה אף יותר, כי הדברים הטובים - אצלנו בחסר. לאחר שנפצעתי, יש בעוגה שלך כעין נחמה עבורי. לפני שהנמלים הגיעו, לעסתי אותה בשקט, באופן אגואיסטי... את הפרורים האחרונים החלטתי לחלוק עם שותפי לעמדה. גם הם התלהבו ממנה.

אין לי יותר מה לומר. הימים - ארוכים הם, ומחשבותיי - נודדות הרחק. ניסיתי לשוב ולצייר, אך אין עמדי ציוד מתאים, ויותר מזה - אין לי השקט הנפשי הנדרש. אפילו לקרוא קשה לי... אנו חיים בציפייה בלי להבין, בעצם, למה. יש לנו חלומות גדולים, שנמשם לאחר המלחמה. בטוחני, כי יהיה לי קשה לחזור לחיים נורמליים, כי אנחנו כבר לא נורמליים, כבעבר. אני תוהה, האם אני עדין הנני אני, או שמא מישוהו אחר? נראה לי כבלתי אפשרי, שאני חי כפי שאני חי. כאלו שאני חולם חלום רע, ויום אחד אתעורר ואמצא את עצמי בתל אביב. אך עד כמה רחוק אני מכל אלה!

אני נזכר בספריי, באמנות, במוסיקה ובכל

הדברים, שמעניקים לי חדווה ומאפשרים לי חיים מאושרים.

עכשיו אעזוב אתכם עם כל אהבתי. בחיבוק חזק.

פייר

הרס בתים בנגבה: לשכת העיתונות הממשלתית

נגבה, יום שישי, 4/7/1948

מכתביכם הרימו לי את המורל. אחרי שעות ארוכות תחת השמש הקופחת נהייתי עייף ומיואש. המצב כאן - ללא שינוי. המצרים יורים עלינו מן הכפרים, אך אנו איננו מגיבים. היום אחד מעמיתיי נפצע, אך פציעתו איננה חמורה. למרות אי-הנעימות שיש בתחושת המצור המצרי, מרגישים לא רע. אנו חוששים מהתקפת פתע לפני הכרזת ההפוגה או אף לפני. הפעם, אנו מוכנים יותר טוב. המזון הוא טוב, גם אם לא תמיד מספיק. חיבוק - פיירו

באר טוביה, שבת, 10/7/1948

יקירי, אף כי היום שבת, אני כותב לכם איגרת זו, כי אני רוצה שחדשות טובות יגיעו אליכם עד כמה שאפשר מהר יותר. גם אינני יודע אם מחר אהיה מסוגל לכתוב. כפי ששמעתם, ודאי, בדרום היו קרבות נוראיים. לאחר 36 השעות האחרונות גופי רועד מרוב פחד. כפי שרואות עיניכם, מפאת ידי הרועדת, הכתב שלי רועד אף הוא. בימים האחרונים ספגתי כאב כה רב ומחשבות ייאוש חזרו לקנן במוחי; ביממה האחרונה בנגבה היה קרב קשה. רבים מחבריי ואחדים ממפקדיי הם פצועים או הרוגים. העובדה, כי אני עדין חי וקולי נשמע, זה נס של ממש... לא אוכל לתאר לכם את מה שעברתי, זה מעל לכוחותיי. אולי יבוא יום ואוכל לפרט יותר ... בעוד אני כותב לכם, ההפגזה מתחדשת, אך כאן, בבאר טוביה, כאשר אנו שומעים את הסירנה של האזעקה, אין לנו עמדות או מקלטים להסתתר בהם. אנו פשוט נשכבים על האדמה ומקווים, שבעזרת השם ניצל. יקרים, אני עוזב אתכם היום, אך אינני משוכנע שיהיה לי כוח לכתוב מחר. יש בי האומץ, כרגיל, אך המתח גובר עליי. כוחות אנוש אינם יכולים לעמוד בכך. חיבוק ונשיקה לנו. שלכם פיירו.

באר טוביה, יום א' 11/7/1948

יקירי, היום יכולתי לנוח קצת, כי היום - יום שקט יותר, ואוכל לספר לכם פרטים רבים יותר על הרפתקאותינו האחרונות. ביום חמישי, בנגבה, התחלנו להתכונן ליום קרבות נוסף. המשכנו לשפר את העמדות ואת הבונקרים. היום היה התור שלי לעלות אל המגדל ולצפות מסביב שלוש שעות ביום ושלוש - בלילה, אך בערב הוזעקנו להלחם בגבעות עיבדיס. רגע לפני יציאתנו נודע לי כי חברי הרומני, שביקר אצלנו בבית בעבר, נפצע. אינני יודע לאן העבירו אותו, איני יודע עד כמה חמורה פציעתו. גם אין לי דרך לגלות אם הוא חי עדיין.

מגדל המים המחורר בנגבה,
שומר ושוקם ע"י המועצה לשימור: עפר יוגב

אחרי שעות רבות של צעידה, תקפנו את המצרים, שהיו מעטים מאיתנו. בד בבד עם התקפתנו, נערכו התקפות על הכפרים באזור ועל בניין המשטרה [משטרת עיראק אל סואידן, מ.מ.]. הקרבות היו קשים מאד. הקרב היה קשה מאד ואינני זוכר כמותו: אש תותחים, מרגמות, וכשהתקרבונו – ספגנו גם אש מכוונת ירייה. כשהתקרבונו לשוחות האויב התחלנו להשליך רימונים. המצרים היו בטוחים כי הם מותקפים על-ידי יחידה גדולה והחלו לסגת (קיבלנו הוראה לצעוק, לצרוח ולהקים רעש כדי שהמצרים יחשבו כי אנו רבים מאד).

עדותו של פיירו, הניצול האחרון של הבריגדה היהודית מאיטליה
במועצת העיר מילנו: italia.usraele.today

בשש בבוקר עמדות האויב היו בידינו, ולמצרים נגרמו אבדות כבדות. השלל שנתפס היה פנטסטי: ארבעה או חמישה תותחים, שריונית, מספר רכבים, כמה משאיות

ואופנועים, רובים נגד טנקים, מכוונות ירייה, רובים ותחמושת. הייתה זאת פעולה מבריקה למרות המחיר הכבד ששילמנו: אבדן אחד הקצינים, אחד מן הסמלים והרבה חיילים. רבים מאיתנו נפצעו. תהיתי בלבי- איך יכול להיות שאני עדיין חי. זה נראה לי ממש לא אמיתי. חבריי לנשק נפלו סביבי איש אחרי רעו. מעולם לא התנסיתי בדבר דומה. אמנם צברתי ניסיון קרבי רב, אך לפני כן לא חוויתי קרב כה אכזרי. עם השחר הגיעה התגבורת. אספנו את פצועינו, ובמקום אחר ריכזנו את השלל. לאחר שעות מספר, הרוגים מעייפות, ללא מים וצל, תחת שמש קופחת קיווינו לנוח קצת, אך האויב חידש את התקפתו. במשך כל היום (יום ו' 9/7/1948) הטייסים המצריים צלפו בנו ותותחיהם הפגזונו. רבים מאיתנו נפגעו, אך שרדנו בגבעה.

אחר הצהרים התחדשה ההתקפה המצרית - טנקים בליווי חי"ר. שוב הצלחנו להדפם לאחור. בתשע בערב פינו אותנו לבאר טוביה למנוחה קצרה. הגענו הרוגים מעייפות, עצבינו היו מרוטים והמחשבות על נופלינו לא הרפו מאיתנו. בהגיענו, קיבלנו ארוחת ערב קלה ורוב חיילי היחידה הלכו לישון. אחדים מאיתנו לא נחו, כי אחרי חצות קיבלנו הוראה לחזור לנגבה, לאסוף את כל תרמילי היחידה (תרמילי תד"ל - תובלת דרג לוחם) ולהביאם לבאר טוביה. בחושך, תחת הפגזה עשינו זאת. הפגזים נפלו מטרים אחדים מאיתנו, ממש בקרבת מקום, אך היינו עייפים מכדי לחשוב על הסכנה. כשסיימנו לבצע את המשימה, הורו לנו על משימה נוספת ומכאיבה יותר - קבורת הרוגינו. אני קברתי אחד והרגשתי נורא. ממש חליתי מצער ומיגון... בשעה חמש בבוקר חזרנו לבאר טוביה, נפלתי שדוד ונרדמתי. ישנתי עד שמונה, ורעמי התפוצצויות העירוני. רסיסי הפצצות פגעו באחדים מאיתנו, והרגשנו ממש רע, כי בבאר טוביה לא היו מקלטים או עמדות. שכבנו על האדמה וקיווינו שהמזל יהיה עמנו, ואת הפצצות לא נקבל על הראש. ההרגשה הייתה מחורבנת.

תסלחו לי אם הפעם כתבתי שטויות, אינני חושב על מה אני כותב. חשוב מכל הוא, שהפעם כתבתי לכם על כל מה שחוויתי, חיבוק חזק ונתראה בקרוב.
פיירו.

הכותב - תרגם מאנגלית
המוזיאון הפתוח - נגבה

בסך הכל התקנו לטובה/ דן גזית

(לתולדותיה של אופקים, עיר-הפלך – העשור הראשון ועוד קצת)

הזמן: ראשית שנות ה-50 של המאה העשרים.

המצב: שורת מושבי-עולים קשי-יום לאורך "כביש הרעב" (היום כביש 241) אשר מי שצמיגי רכבו היו יקרים לו נסע לצידו ולא עליו (כי על תשתית האבנים – ה"סולינג" – לא היה אספלט). המושבים כונו "עימרות": עימארה א' = פדויים; עימארה ב' = מסלול; ג' = פטיש; ד' = ביטחה וכך הלאה. עימארה (בערבית = מבנה) היה השם של תחנת המשטרה, שאליה עלה קיבוץ אורים מסביבת גבולות בתום מלחמת העצמאות והיה אז הישוב העברי הראשון בקרבת הכביש.

הרעיון: מדיניות פיזור האוכלוסיה לנוכח גלי העליה, בעיקר על-ידי העדפת אזורי-שוליים, תוך חלוקת הארץ ל-24 חבלי-תכנון. בכל אחד מהם יוקם "מרכז עירוני-אזורי שיקיים יחסי-גומלין עם הפריפריה החקלאית" (ובעברית פשוטה: מרכז-שירותים ומקור לכוח-עבודה לחקלאי סביבתו).

התכנון: אגף התכנון, במסגרת משרד העבודה והבינוי, ניפק כבר ב-1949 (עוד בממשלה הזמנית!) תכניות על הבסיס הזה ושלוש שנים אחר-כך הושלמה תכנית המתאר של אופקים (שנקראה אז, כמובן, "עימארה"...) ונקבע מקומה.

הביצוע: ב-1955 הוקמה באתר, ליד הכביש, מעברת-צריפים שאוישה בכ-30 משפחות אך קל-מהרה עקרו התושבים דרומה למבני-אבן (מחלוקי-נחל) דו-משפחתיים, בעלי גגות-רעפים, על מגרשים גדולים המתוכננים למשקי-עזר כדי להבטיח הכנסה נוספת (אך משקי העזר לא הוקמו והפיזור של התושבים הכביד על השרותים המוניציפליים). מיד אחריהם נבנו "שיכוני-רכבת" ואזבסטונים חד-קומתיים.

ראשית אופקים: מתוך תיק תיעוד מקדים, לתכנית כוללנית אופקים אדר' ארי אברהמי ואדר' מוריה ארמן

התחזית לתעסוקה בחקלאות של תושבי אופקים בראשיתה לא התממשה במלואה מכמה סיבות, ביניהן אי-פיתוח הענף עקב מצוקה במי-השקיה (שנפתרה רק עם הגעת "המוביל הארצי" בשנת 1964), הכנסת מיכון שהחליף את עבודת הידיים (למשל בקטיף הכותנה) וטבעה של העבודה השכירה בחקלאות שלרוב היא עונתית ובקושי יכולה לשמש כבסיס לקיום משפחה.

לפיכך נאלצו המוסדות להפנות תעשייה לאופקים, בשיתוף המועצה האזורית מרחבים שגבולותיה נשקו ליישוב מכל העברים: מפעל למיון ואריזת ירקות, תחנת טרקטורים אזורית, מנפטת-כותנה, מפעלי הטכסטיל "אופק" ו"אופ-אר" (שהעסיק כ-450 עובדים ונודע בחדשנות האדריכלית שלו) וכן מפעלים

סלילת כביש הרעב: המכלול, אינציקלופדיה יהודית

קטנים יותר כמלטשת יהלומים, מפעלי סריגים ("אומן", "מטוויות הדרום"), רוכסנים, גלשנים, מוצרי פלסטיק, בית-חרושת לנעלים, מפעל לקליעת-סלים ועוד. בשיאם – סיפקו המפעלים כמעט את כל דורשי העבודה במקום אך בהמשך החלו להסגר בהדרגה וגרמו למשבר כלכלי וחברתי, על-אף חיזוקה של האוכלוסיה המקומית ברבים מבני הדור השני של מושבי הסביבה ש"היגרו" לאופקים.

תכנית המתאר של אופקים נמנעה עקרונית מהקמת היישוב משני צידי הכביש הראשי בגלל

תפיסה תחבורתית מסויימת וכדי לצרוך שירותים נאלץ הצרכן המגיע מן החוץ לסטות מציר הנסיעה העיקרי – ואכן, רבים העדיפו להמשיך עוד 17 ק"מ לבאר שבע ולערוך שם את הקניות וה"סידורים". הגיאוגרף דוד עמירן טען בזמנו כי שגיאה תכנונית זאת עקבה את התפתחות היישוב.

בשנת 1959 הוכרזה אופקים כמועצה מקומית, בשנת 1989 מנתה אוכלוסיתה כ-14000 נפש ובשנת 1995, כאשר מספר תושביה עלה ל-20000 – היא הוכרזה כעיר.

- מתוך 60 מעברות עיקריות, רק 5 הפכו ליישובי-קבע ואחת מהן – אופקים.

- בשנת 1977 קלטה אופקים 66 פליטים מייטנאם, ניצולי ספינה טרופה.

• תודה לעמי כהן, מזכיר עיריית אופקים.

מתוך - הבלוג "אבני גזית"

דן גזית קיבוץ גבולות

בקרו אותנו באינטרנט

המועצה לשימור אתרי מורשת ישראל

<https://shimur.org/districts/%d7%93%d7%a8%d7%95%d7%9d/>

מפעל אופ-אר אופקים/עפר יוגב

אופקים הוקמה כאחת מעיירות הפיתוח שבצפון הנגב. העיירות הוקמו בשנים הראשונות למדינה, כאשר בדרום היה קיים פוטנציאל גדול לתעסוקה בבניה ובפיתוח, בסלילת דרכים, בהכשרת קרקע, ביעור, בהקמת יישובים, בסלילת דרכים ובעבודה שכירה בחקלאות ביישובים קיימים. כבר בשנת 1951 הוצעה אסטרטגיה להקמת מרכזים אזוריים ליצירת התפרוסת הרצויה של האוכלוסיה (בעיקר עולים חדשים).

תכנון ראשוני למיקום המרכזים הוכן על-ידי אגף התכנון הממשלתי בשנת 1949 ובהמשך ב-1951 (אליעזר ברוצקוס). רק בשלב השני של התפתחות המרכזים (לימים- 'עיירות הפיתוח'), לקראת סוף שנות ה-50, התחילה התפתחות של תעשייה בישובים החדשים ובצפון הנגב בכלל.

אופקים נוסדה ב-19.4.1955, כאשר כבר קודם לייסודה הוקמו במקום שתי מעברות, אליהן הופנו כ-400 משפחות מעליית מרוקו וטוניסיה. בשנת 1956 נוסף גרעין גדול של עולי מצרים ובהמשך הופנו למקום משפחות של עולים מפרס ורומניה. בראשית שנות ה-90 הגיעו לאופקים כ-7000 מעולי ברית המועצות לשעבר ואתיופיה. אופקים הוכרזה כמועצה מקומית ב-1958 וכעיר בשנת 1995.

אוכלוסיית אופקים עלתה מ-2500 בשנת 1957 ל-5000 ב-1959, 12,500 ב-1983, 20,500 ב-1998 וכ-30,000 כיום. המפעל התעשייתי הראשון בעיירה הוקם בסוף שנות ה-50 והיה מלט שת יהלומים. בהמשך, התפתח אזור התעשייה וב-1959 החלה הקמה של שני מפעלי טקסטיל, אחד מהם היה אופ-אר, אשר בשיאם העסיקו כ-500 עובדים.

הקמת מפעל אופ-אר ופעילותו:

מפעל הטקסטיל הוקם על ידי משקיעים יהודים מארגנטינה ונחנך בשנת 1961; שם המפעל מורכב משילוב השמות אופקים-ארגנטינה (אופ-אר). את המפעל תכננו האדריכלים אשר גליברמן, יצחק רפופורט וצבי פרנקל והוא כלל מבנה משרדים ואולם יצור גדול עם חלוקת-משנה לאגפים.

מתוך עיתון "על המשמר" 20 אוקטובר 1960

המפעל לקראת סוף הקמתו: הארכיון הציוני

המפעל עסק בייצור חוטים מכותנה גולמית ובדים. הוא פעל 24 שעות ביממה בשלוש משמרות והעסיק רבים מאד מבני המקום. בשיאו עבדו במקום מאות עובדים. אופ-אר היה אחד ממפעלי התעשייה הראשונים בעיירה המתפתחת והייתה לו חשיבות רבה בפרנסת התושבים.

בשנות ה-80 נקלע המפעל לקשיים כלכליים, בדומה לכל ענף הטקסטיל בארץ ובשנת 1981 רצו בעלי המפעל לסגור אותו. בינואר 1981 פתחו העובדים בשביתה בעקבות מכתבי פיטורים שנשלחו אליהם. העובדים התבצרו במפעל, כביש הגישה אל העיירה נחסם ומספר מפעלים נוספים בעיירה שבתו לאות הזדהות. ב-14 בינואר באותה שנה הפגינו כ-500 עובדי המפעל ותושבי היישוב מול משכן הכנסת בירושלים בהפגנה סוערת, בה נפגעו חמישה אנשים ומספר מפגינים נעצרו. לבסוף הוסר איום הסגירה בעקבות תמיכה כלכלית מהמדינה, אך היצור צומצם. בסופו של דבר - נסגר המפעל בשנת 1986 ועובדיו פוטרו. מבנה המפעל ננטש ונותר שומם. לאורך השנים הועלו מספר רעיונות לשימוש במבנה כמרכז תרבות ופנאי עבור תושבי העיר. כיום המפעל נטוש בחלקו וחלק משמש בעיקר כמחסן גדול ומפעל חומרי ניקוי.

ועדת השימור המקומית, החליטה לאמץ את עקרונות השימור של התכנית: שימור מעטפת המבנה ואלמנטים נבחרים של הבניין, תוך מתן אפשרות לשינויים קלים בחזית לצורך התאמה לשימושים המוצעים.

מתוך דברי הסבר לתכנית המקודמת "מתחם מסחר ותעסוקה אופ-אר אופקים"

התכנית מסדירה נושאים אלה:

- שימור המבנה על-פי הנחיות השימור שמהוות חלק מתכנית זו.
- הסדרת שימושים מעורבים לתעסוקה ולמסחר עם חזיתות מסחריות במקומות רלוונטים.
- הסדרת הפיתוח והתנועה באופן שישרת את המתחם, מבלי לפגוע בערכים ההיסטוריים של הסביבה שמהווים חלק מהשימור.

מבנה אופ-אר כיום: עפר יוגב

מתוך - תיק תיעוד מקדים
אדר' גיורא סולר

בנימין גיאת, השוטר הראשון באשקלון/גד סובול

בנימין גיאת שירת במשטרה הבריטית והספיק לאמץ כמה תכונות אירופאיות - מחד קשוח, מאידך אהוד על פיקודיו ומפקדיו הוא פעל רבות להשלטת הסדר בפרעות בתקופת קום המדינה, התקדם בתפקידיו ככחול מדים ופרש כראש מחלק חקירות בתחנה. סיפור חייו של בנימין גיאת, השוטר הראשון באשקלון, שהלך לעולמו לפני כשנתיים.

בנימין גיאת נולד בבומביי בשנת 1928 וכשהיה בן 18 הצטרף לשישה מחבריו בתנועת "הבונים" ועלה איתם לארץ, לטירת צבי. הקליטה הייתה בעייתית והחבורה עזבה את הקיבוץ ובנימין הגיע למחנה מעבר בריטי ליד ג'וליס. כדובר אנגלית נקלט מהר מאוד במשטרה הבריטית והוא בן 19 בלבד. הוא עבר להתגורר בתחנת המשטרה, כיום כלא שקמה. באותם ימים, סביבתה של מג'דל (אשקלון) שרצה כנופיות פורעי-חוק, והמשטרה הבריטית דאגה בעיקר לשמור על החוק לאורך צירי התנועה. אולם עם הקמת הישובים הראשונים בראשית שנות הארבעים - יד מרדכי, גברעם, נגבה, ניצנים וניר עם, גברה ההתנכלות של אותן כנופיות לרכוש ולנפש ועיקר הנטל נפל על משטרת הנוטרים הבריטית, שפטלה באזור, אך כוחה היה דל בציוד ואנשים.

בשנת 1947 גברה המתיחות הפוליטית והביטחונית בארץ ישראל. באזור הדרום הלכה וגברה המתיחות הלאומנית והביטחונית וידי המשטרה מלאו בפעילות כנגד מתקפות הולכות וגוברות של כפריים מהסביבה על הדרכים ועל היישובים היהודיים. בכרוז שהפיץ ראש העיר אל-מג'דל ביום 18 בדצמבר 1947, קרא לתושבים "[...] להתאפק ולהיארזר בסבלנות ובשקט, ולא להיגרר אחרי שמועות של רואי שחורות, [...] שכל אחד יעסוק בענייניו [...] אנחנו לא נוכל להשיג את מטרותנו אלא אם כן ישלוט הסדר בכל פעולותינו והתנהגותנו [...]"] פעילות משטרתית נמרצת אכן מנעה אי-סדר בעיירה. בנימין הטירון "נשאב" מהר מאוד לפעילות האינטנסיבית שהלכה וגברה ככל שקרב מועד עזיבת הבריטים את הארץ במאי 1948 ופלישת הצבא המצרי. בנימין המשיך לשרת במשטרה והיה מהראשונים שאיישו שוב את תחנת המשטרה במג'דל והפעם כשוטר עברי.

שוטר בראשית דרכו: גד סובול

קריירה משטרתית

רעייתו של בנימין, מרים לבית חנה-נומה, עלתה ארצה מבגדד בשנת 1949 לתל אביב. מרים הצטרפה גם היא בשנת 1951 למשטרה והמשפחה הגרילה מגרש באשקלון, בשיכון הדרומי, שם התגוררו עד 1956 כשעקרו לדירתם ברחוב מלכי ישראל. כאן גם נולדו שלושת ילדיהם - האחות חנה והבנים מנשה ומושיקו. "מאיפה הגיע השם גיאת?" שאלתי את מושיקו, "הסבא רבא שלי גיאת בא מצנעא והסבתא רבא הגיעה מפרס. הם נפגשו בבגדד והקימו משפחה, נו, זה לא קיבוץ גלויות אמיתי?" השיב בחיוך.

בנימין מילא תפקידי נוטר בסביבה הפרועה של מג'דל גם לאחר שנכבשה ב-5 בנובמבר 1948. אז התקבצה קבוצת שוטרים יהודים בתחנה, ביניהם בלט בנימין ששמר על ה"פאסון" הבריטי בהתנהגותו וביחסו לחבריו ולעבריינים שתפס. בתקופה בראשיתית זו הייתה השתוללות עבריינית בכל המרחב, לא רק באשקלון. השוטרים המעטים מאשקלון הגיעו עד חלץ כדי לתפוס עברייני רכוש. פליטים ערבים שנמלטו ממג'דל החלו לחזור ולחפש רכוש שנטשו, אליהם חברו מרצחים ושוודדים מעזה ומהסביבה, והמצב כמעט יוצא מכלל שליטה, אף שהצבא עשה כמיטב יכולתו לשמירת הביטחון והיו לו הצלחות רבות.

ב-8 באוקטובר 1949, יצאו אלי ששון בן ה-22 וז'אן גואטה בן ה-24 כמלווים לקבוצת פועלים ונרצחו במארב מתוכנן בפרדסי הכפר הנטוש חמאמה. הרצח הביא לשיא את אירועי הביטחון במגדל והסביבה ועורר סערת רוחות במדינה. המושל הצבאי נעדר מהעיירה והמשטרה האזרחית הצעירה היא זו שהזעיקה את המשטרה הצבאית מג'וליס. במקביל, הוטל עוצר על השכונה הערבית במגדל ונעצרו חשודים בביצוע ובסיוע לרצח.

בנימין היה מעורב בכל האירועים הביטחוניים הללו. הוא ומעט השוטרים שהיו עמו ניסו כמיטב יכולתם לשאת בעול הקשה. בשנת 1955 ירד למשך חצי שנה למשטרת אילת, בעקבות הטבח במעלה העקרבים – 17 במרס 1954 שבו נרצחו 11 נוסעי אוטובוס אגד בידי פדאיון. הוא חזר לאשקלון והשתתף בבניית התחנה החדשה ברחוב הנשיא. הוא התמנה לראש מחלקת התנועה ולאט לאט אסף סביבו שוטרים טובים. "אתה יודע מה מצחיק בכל העסק הזה?" שאל מושיקו, "לאבא כלל לא היה רישיון נהיגה והוא לא התכוון מעולם להוציא רישיון, 'בשביל מה אני צריך את זה?' הוא שאל, 'בתאונות הקטנות בין ג'יפ לסוס או בין סוס לג'יפ לא צריך רישיון נהיגה' ואכן לתחנה נהג להגיע על אופניו".

חבריו מאז, בוקרה, לזר והאחרים כינו אותו "בנג'ו הג'נטלמן", תמיד מוקפד ומסודר ושומר על פאסון. הוא חזר ואמר גם לפקודיו, ששרוך פתוח וסמל לא מבריק משדרים חוסר מוטיבציה וחוסר רצינות. "אבא סרב ללכת לקורס קצינים", סיפר מושיקו, "והחלטתו הייתה מוצקה", והרי קצונה היא המפתח לקידום, תמהתי, "נכון", ענה לי, "אבל קצונה פירושה נדודים מתחנה לתחנה, ואת זה אבא לא רצה".

אחרי מספר שנים התמנה בנימין לראש מחלקת החקירות, וכאן נשאר עד פרישתו לגמלאות בשנת 1986. "אתה יודע?", כך שח לי מושיקו, "הוא היה ג'נטלמן בריטי בכל ימותיו. היה קשוח אם צריך, אך אהוד על פקודיו, על מפקדיו ועל האשקלונים. כולם הכירו אותו בעיר הקטנה שזה עתה החלה לצמוח. "ההודי" קראו לו בחיבה.

כשפרש לגמלאות התמסר לקידום ושימור הקהילה היהודית הקטנה. סבא שלו, שמכריו הרבים קראו לו "פופ", בנה בית כנסת בשכונת שמשון ברחוב מילרוד, אך כשנפטר נעזב הבניין ובמקומו ניצב היום בית קומות. בני בנה בית כנסת חדש, שם ביקש לשמר את מורשת מולדתו היהודית, כגבאי ולעתים אף כחזן.

ביום הולדתו השבעים נאספו חבריו וחגגו לו יום הולדת מרגש, רווי בסיפורים על מעלליו. בספר הזיכרונות הקטן כתבו משה וביאטריס דייגי: "לפופ – ומרי [...] היו הזמנים כשנסענו ביום שישי, ליל שבת, לעתיקות לשחק קלפים ואני הייתי צריך

לשלם לנהג – כי פופ לא נושא איתו כסף בשבת". או דברים שקרא אחד מחבריו: "את בני האחד אתם הכרתם, את בני השני אנחנו הכרנו. מדי בוקר הופיע לו לעבודה בשעה המדויקת כשהוא מגולח ומצוחצח ועליו עמדה חליפתו, חליפת השוטר [...] עליה אמרו חכמינו הוותיקים, צריכה להיות מעומלנת היטב, את החליפה של בני אפשר היה לזרוק באוויר ואז היא הייתה נוחתת על הרצפה בעמידה, כל כך הרבה עמילן". אהובה זילביגר, שהייתה השוטרת הראשונה באשקלון ושימשה משנת 1963 כמזכירתם של כל מפקדי התחנה, מספרת שבני ראה הכול בורוד, תמיד עם בדיחה טובה והשרה אווירה טובה בסביבתו. לא הייתה חגיגה שבני לא נמנה על מארגניה.

בנימין נפטר בינואר 2012 והוא בן 83 שנים. יהא זכרו ברוך. ביזמת המשפחה הוחלט להנציח את פעילותו של גיאת ואת ימיה הראשונים של העיר בשלט היסטורי שהוצב ליד ביתו.

הכותב - הינו נאמן שימור אשקלון

הסמלים כאבני דרך בחייו,
כולל מספר השוטר הבריטי: גד סובול

אום בטין - אום בטין ובערבית: أم بطين. הוא יישוב בדווי, שהוכר בשנת 2005 לפי החלטת הממשלה.

מקור השם: "בטין" פירושו "הר" בערבית בניב בדווי; אום בטין הוא אדמה ובה הר. היישוב הוא יישוב קדום ובמקום נמצאים שרידי בניין עתיק ומספר בארות מלפני מאות שנים. ביישוב שוכנים השבטים אבו עסא, אבו כף, אבו הדובה, אבו סבית ואבו נאדי והוא משתייך למועצה אזורית אל קסום. עד נובמבר 2012 נכלל היישוב בתחומי המועצה האזורית אבו בסמה שפורקה לשתי מועצות אזוריות.

התפתחות האזור לאורך השנים:

אום בטין שוכנת באזור תכנית מתאר מטרופולין באר שבע. כנזכר לעיל, במקום היה יישוב קדום ששכן בסמוך לנחל חברון ולצד צומת הדרכים להר חברון, למדבר יהודה, למישור החוף ולים סוף. מרבית שטח הבקעה מישורי, עם מספר גבעות נמוכות.

רוב השטח מכוסה בשכבה עבה של קרקעות לס, שחלקן הגדול מעובד בעיבוד מסורתי, בעיקר בגידולי-בעל של שעורה וחיטה, ובערוצים גם כרמי זיתים ובוסתנים קטנים. בשטח נמצאים אתרים ארכיאולוגיים, ובורות מים רבים.

מקומות היישוב של הבדווים המתיישבים נקבעו בעיקר על-פי חלוקת המרחב המסורתית: הנגב חולק לשטחי מטות, לשבטים, לפלגים ולמשפחות. פלג של שבט כולל 5 דורות-"העאילה", וחלוקת הקרקע להתיישבות חפפה בדיוק את החלוקה לפלגים. היישוב מאופיין במבנה קהילתי-חברתי מגובש והוא בעל זהות מקומית ייחודית, הנסמכת בעיקרה על חלוקה משפחתית ולא דווקא על שייכות שבטית. מבנה היישוב מהווה מערכת קהילתי-מרחבית מאורגנת ומגובשת, שהתפתחה לאורך דורות של חיים משותפים במקום. קיימת חלוקה ברורה ומוסכמת בין אזורי מגורים, מוקדים ציבוריים לטובת כלל הקהילה (בהם מבני ציבור וחנויות) ושטחים חקלאיים אשר מחוברים ביניהם ברשת דרכים פנימית. כל אלה יוצרים מערכת מרחבית שלמה של יישוב בעל מבנה תפקודי, כמו כל יישוב אחר.

הפריסה הפיזית של היישוב משקפת במידה רבה את אורח החיים הבדווי, מורשת הנוף והמורשת התרבותית.

בייקת אבו כף: עפר יוגב

מתוך - תיק תיעוד מקדים
ד"ר נטלי מסיקה

"בית הצלמנייה" בבאר שבע/גואל דרורי

לפני למעלה מעשר שנים נולד הרעיון של "בית הצלמנייה" במוחו של גואל דרורי, יקיר העיר, חוקר באר שבע, צלם, מורה (גמלאי) לצילום טלוויזיה וקולנוע, יוצר, אוצר, בעל אוסף מצלמות של כ-2000 מצלמות משנות השמונים של המאה ה-19 ועד ימינו.

הכניסה לביה"ס המקצועי לבנות של בית יעקב 2018 : גואל דרורי

לגואל הצטרפה מיכל קרצ'מר מונטל, ירושלמית לשעבר, גמלאית מערכת החינוך והמכינה במכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי ובעלת אשכול התנדבויות לא מבוטל.

רוביק דנילוביץ, ראש העיר באר שבע, איתר יחד עם גואל מבנה מנדטורי (1936) ברחוב האבות, בית דו-קומתי ששימש פעם - עם הקמת באר שבע העברית - כבית ספר ממלכתי דתי לבנים "אוהל אברהם", לאחר מכן כבית ספר עיוני-מקצועי לבנות של "בית יעקב" ועם פינויו, נמסר ושימש כמטה "המשמר האזרחי".

באמצעות החברה הכלכלית, שופץ המבנה ובימים אלה הוא עומד לפני מסירה לחברת "כיוונים" לפני אכלוס הפרויקט. שיפוץ המבנה נעשה תחת מגבלות שימור מחמירות מאחר והמבנה הוא אחד משבעת המבנים היפים ביותר בעיר וגואל ליווה את השימור כחבר ועדת השימור של באר שבע וכמנהל הפרויקט. מי שלא ראה שיפוץ-שימור, לא יכול להעלות על דעתו כמה קשה המלאכה. הצעות מכל כיוון, מחשבות ורעיונות, התנגדויות, ריבים ושמחות. שש שנים של עבודה קשה - והמלאכה טרם תמה.

אבל לא רק בשימור ושיקום עסקו כולם בשש השנים הללו, אלא בהתמודדות עם הפתעות שהבניין

היפיפה הציג בפניהם: הטיח קולף מהקירות, אבנים עתיקות נחשפו, קירות בעובי 80 ס"מ התגלו: קירות שהחזיקו מעמד והיו יציבים למעלה משמונים שנים. המדרגות העתיקות לקומה השנייה שוקמו. בגלריה התגלה ריצוף מדהים ביופיו, שני סוגי מרצפות מעוטרות ומקושטות, שיושארן, לשמחת כל הנוגעים בדבר, כפי שהן, לא יתוקנו, לא ישופצו וכמובן שיצופו בחומר שיגן עליהן ויבליט את יופיין. גולת הכותרת הייתה המרתף שהתגלה תוך כדי החפירות להטמנת הצנרת ברצפה. התברר כי מתחת למחצית הבניין, קיימת מעין קומה תחתית, מהכניסה ועד החצר, לאורך ולרוחב. חדרים בנויים אבן, כאילו שמשו כבורות מים בעבר. גואל ומיכל היו מאושרים מהתגלית. גם אנשי השימור והעתיקות התלהבו. אבל הקירות החלו לומר את דברם, זזו קצת ימינה, קצת שמאלה, נוצרה "בטן" בקיר אחד ואבן אחרת החלה להשתחרר. וכך, בכאב לב גדול ובאכזבה, צולמה הקומה שהתגלתה ו-מולאה בבטון. בנוסף, שיפוץ גדול עברו החלונות והדלתות העשויים מארז הלבנון. הסורגים המקוריים תוקנו ונצבעו מחדש והאווירה חזרה להיות כמו בשעת חנוכת הבית בשנות השלושים של המאה הקודמת.

הבית עמד לפני חנוכתו, אך לרוע המזל המדינה נכנסה למערבולת של שלוש מערכות בחירות ולפנדמיה עולמית של ה-Covid 19 (הקורונה), דבר שמנע העברת תקציבים. בינתיים נבחרו והכינו את כל תכולת הבית חברת תוכן (פרוטאצ'), חברת תפאורות (זברה) וספקי הריהוט (גלובל) לפנים ולחוץ.

חזון "בית הצלמנייה"

מטרת הפרויקט הוא הקמת מרכז בינלאומי לאומנויות הצילום בבאר שבע, מוסד שאין דומה לו בישראל. הקמת הבית תהפוך את באר שבע למרכז ארצי - ואולי אף עולמי - לאמנות הצילום, שצוברת נפח הולך וגדל בתרבות הפנאי.

ימי הרנסנס של אמנות הצילום תופסים מחדש חלק חשוב בתיעוד, מיום המצאת המצלמה ומראשית הצילום ועד ימינו על-ידי מצלמות

הדמיית קומת הגלריה והמוזיאון : גואל דרורי

מובנות בכל מכשיר סלולרי במצלמות דיגיטליות מתוחכמות. כיום, כל אחד הוא צלם באמצעות מכשיר הטלפון שברשותו.

הבית יפתח את שעריו ומיועד לכל טווחי הגילאים, החל מתלמידי גן הילדים, דרך צעירים וסטודנטים ועד לגמלאים הצמאים לפעילות. בנוסף, יכלול קורסים להשתלמויות למורים.

במקום יפעלו הפרויקטים הבאים:

1. מוזיאון המצלמות של ארץ ישראל, שיציג תערוכת קבע ותצוגה מתחלפת של מצלמות מיום המצאת המצלמה ועד היום. לעמותה, לעירייה ולגואל דרורי יש אוסף מרשים של מצלמות נדירות בעלות ערך היסטורי ופיננסי ופריטים נלווים לצידוד צילום, שיוצגו שם.

לפני כשנתיים טס גואל לבוסטון וחזר משם עם תרומה של למעלה מארבע מאות מצלמות של יהודי יקר בשם מישל זילברשטיין, שסיפור חייו מרתק ומדהים (הוא היה בין מפתחי טיל הפטריוט) ושהחליט - לאחר ששמע על אוסף גואל דרורי וה"צלמנייה" בבאר שבע - לתרום לעיר את האוסף שאסף כל חייו. מישל חלה במחלה קשה והוא תרם בחפץ לב את האוסף; הוא נפטר לפני מספר חודשים ממחלתו.

תרומה נכבדה נוספת התקבלה מדר' יעקב וג'וזי אמסלם, עולים חדשים מצרפת המתגוררים באשדוד, ששמעו על "בית הצלמנייה" והחליטו לתרום גם הם את האוסף שלהם.

גואל ומיכל ממשיכים לקבל תרומות נוספות ורבות מאנשים פרטיים.

2. גלריה לתערוכות צילום - בה יוצגו תערוכות צילום עכשוויות מרחבי העולם והארץ. הגלריה תעדיף יצירות של אמנים מקומיים. תערוכות הצילום יוצגו על ידי אוצר הבית או על ידי צלמים שיבקשו לשכור את הגלריה ולהציג את תצלומיהם כמקובל בגלריות גדולות ומכובדות בארץ ובחו"ל.

3. בית ספר איכותי לצילום - מיועד לכל תושבי העיר והסביבה. בית הספר יציע מגוון קורסי צילום, החל משימוש במצלמה סלולרית ובמצלמה ביתית דיגיטלית ועד צילום אמנותי. סדנאות הצילום יהיו מיועדות לצעירים ולמבוגרים. לבית הספר יהיה סטודיו לצילום דוגמנות וצילום טכני ובנוסף תהיה במקום כיתה מחשבים (כ- 15 מחשבים ולוח חכם) ללימוד תוכנות גרפיות (Photoshop), וכן קורסים שונים ללימודי המחשב (אופיס ואינטרנט).

4. ארכיון הצילומים של העיר באר שבע - אשר ישקף את התפתחות העיר באר שבע, שצמחה מהמדבר, מימי השלטון העות'מאני ועד ימינו. הארכיון יאסוף ויסרוק תשלילים של צלמים ותיקים בבאר שבע ותצלומים פרטיים שיוחזקו בו ויספרו את סיפורה של העיר. תמונות ועותקים מהם יהיו זמינים לכולם (תחת שמירת חוק זכויות יוצרים).

5. המכון לחקר מורשת עיר באר שבע - המכון ירכז חוקרים מהאקדמיה כדי לדון ולתקן שגיאות היסטוריות שנכתבו בספרים על העיר וכן לחקור ולפרסם חומרים חדשים. צוות חוקרי המכון יתבסס על חוקרים מאוניברסיטת בן-גוריון ומאוניברסיטאות אחרות בישראל שפרסמו עבודות על העיר וסביבותיה.

6. הביאנלה של באר שבע לצילום - תהיה הביאנלה לצילום הראשונה בישראל. היא תביא לעיר צלמים מקומיים וצלמים מכל רחבי הארץ והעולם. האירוע יתקיים אחת לשנתיים במוזיאונים, גלריות וחללי תצוגה ברחבי העיר. הביאנלה תכלול הרצאות וסדנאות של אמנים ידועים שיוזמנו מחו"ל ומישראל, תקיים תערוכות צילום שונות, הרצאות ופעילויות צילום נרחבות.

7. "שבע זום", תחרות צילום בינלאומית - אשר התקיימה פעמיים בעבר ובה המשתתפים מתבקשים לצלם בבאר שבע ובסביבותיה. בפעם האחרונה המיזם כלל 3 תערוכות: תחרות צילום בנושא באר שבע, הומאג' לדוד אולמר ז"ל שהיה מבכירי הצלמים בארץ וכן תערוכה של שבעה צלמים בני באר שבע החיים ומצלמים ברחבי העולם.

8. תחרות צילום שנתית "אדם עיר ומדבר" - "בית הצלמנייה" יקיים תחרות נושאת שנתית נושאת פרסים בנושא "אדם עיר ומדבר" שתהיה פתוחה למשתתפים מישראל ומחוצה לה. התערוכה תפתח ביום שחרור באר שבע ב- 21 באוקטובר בכל שנה, תוך שימת דגש על תאריך מיוחד זה (כיבוש באר שבע במבצע "יואב" במלחמת העצמאות).

9. ספורים לתלמידים בגלריה ובמוזיאון המצלמות של ארץ ישראל - מתוכנים 8-12 ספורים בשנה, בסיוע מחלקת החינוך בעירייה.

10. ספורים פתוחים למבוגרים - יכללו בספורים בעיר העתיקה ובביקורים פרטיים של אנשים המגיעים לתערוכה "תערוכתו של גואל דרורי- ההיסטוריה של באר שבע 1900-1948" המוצגת במתחם "הקטר".

חלל המוזיאון והגלריה, 2018 : גואל דרורי

11. "ישראל נגלית לעין" פרויקט של "יד בן-צבי" ומשרד ראש הממשלה, שיציג את חשיבות השימור והתיעוד של הצילום המשפחתי. צוות מתנדבים יבקר בבתי התושבים ויסרוק את האלבומים המשפחתיים, החומרים שיסרוקו יועלו לאתר האינטרנט הקיים ובכך תקום "רשת עירונית" של מארג החיים בעיר. בפרויקט היום משתתפות מספר לא מבוטל של רשויות מקומיות וערים רבות בישראל.

12. "Humans of B7" - פרויקט צילום-רחוב, המציג - הן בטקסט והן בתמונה - תושבים אנונימיים המתגוררים בעיר ומגביר את תחושת השייכות והמעורבות בקרב תושבי העיר. הפרויקט מתרחש בפלטפורמת פייסבוק ומספר את סיפורם של האנשים החיים בעיר. הפרויקט הוקם לפני כ-5 שנים על-ידי שלוש סטודנטיות מאוניברסיטת בן גוריון ולאחר סיום לימודיהן "נמסר" לניהולה של עמותת "צלמנייה - העמותה לצילום ותיעוד מורשת בארבע" (ע.ר.).

13. מורשת ותיקי העיר, הקשר הבין דורי - הפרויקט החל לפני שנים רבות. במסגרת הפרויקט יצאו תלמידי מגמות הטלוויזיה והקולנוע בבתי הספר התיכוניים בעיר, לתעד את סיפוריהם של ראשוני המתיישבים בעיר. הפרויקט יחזור לפעילות עם הקמת "בית הצלמנייה".

14. פינות ישיבה ומנוחה עם ספל קפה ועוגה בפטיו הפנימי של הבית.

15. דוכן לרכישת מזכרות הקשורות לעולם הצילום ול"בית הצלמנייה".

16. החצר הגדולה - צמוד ל"בית הצלמנייה"; חצר גדולה ובה יתקיימו הרצאות רבות-משתתפים, קבלות פנים ואירועים שונים. כמו כן תשמש החצר לצפייה בסרטי איכות (סינמטק לילות קיץ).

צלמנייה לילה ראשון לתאורה על המבנה: גואל דרורי

תיאור ורצינול המוזיאון למצלמות

בכניסה למוזיאון - האווירה מסתורית, כזו שתורמת להכניס את הצופה למצב נפשי של גילוי התודעה, הזיכרון וחיידוד חושיו האישיים, שיבואו כולם לעזרתו בפענוח הרגע הקפוא בזמן. זהו הרגע שהמצלמה שלפניו יצרה אין-ספור פעמים ברישום של אור ובהקפאה לנצח של שבריר שניה. באולם ארוך שמכתיב המבנה, החשוך ברובו כמו בחדר-חושך של הצלם, כאשר מעל כל מצלמה תלוי מקור אור חד וממוקד שמאיר אותה. המצלמות המוצגות מתעוררות לחיים ומספרות סיפור על אותו הרף-עין שהוקפא לנצח. התיאור הדו-מימדי של הדימויים, שנוצרו באמצעות אותה מצלמה שהצופה מתייחד איתה באותו הרגע, מתעורר לחיים ומספר סיפור אחד. הרף עין אחד, באמצעות דימוי אחד, שצולם בה ומרחף מעליה ובאמצעות סידרה מונפשת של דימויים המוקרנים לרגלי המבקר בחדר החושך של התצוגה.

בחלק אחר של האולם, יתקיים דיון בין מצלמת עץ עתיקה, חבוטה, שנדדה בדרכים, הקפיאה ואספה מראות, לבין המבקר שצופה בה ומנסה לפענח את קורותיה בעבר. סביב המצלמה המספרת יתגבש לו ענן של מילים המספרות את אחד ממסעותיה הרבים.

הדיאלוג בין המבקר למוצגים יפוענח, בהשוואה המתבקשת, בין הלשכה האפלה ובין הדימויים המתקבלים משימוש במכשירים החכמים, שכל אחד היום נושא בכליו. התוצאה לכאורה היא אותה התוצאה, אולם יתברר כי אין מקום להשוואה בין יצירת הדמות המופלאה בראשית ימי הצילום, לבין אינסוף הדימויים שהצופה יכול להפיק בשבריר של שניה במכשיר הדיגיטאלי שבכיסו.

הכותב - הינו נאמן שימור באר שבע

מתוך אוסף המצלמות של גואל דרורי: גואל דרורי

הבית של מוטי/ שוש שירין

בנובמבר 2019 ציין מושב עין יהב 60 שנה להקמתו ובמסגרת זו נפתח בו "הבית של מוטי - מרכז תיעוד ומורשת עין יהב".

עין יהב הינו חלוץ המושבים בערבה התיכונה. הוא הוקם ב-1959 כהיאחזות נח"ל באזור נידח ושומם למרות התנגדותם העזה של הגורמים המיישבים.

גרעין "נאות" היה הגרעין הראשון של בני המושבים, שעלה להיאחזות. התנאים היו קשים, חלק מאנשי היאחזות גר בבתים אחדים והיתר באוהלים. לא היו כל אמצעי צינון בקיץ הקשה והנח"לאים הרגישו בידוד וריחוק מבני משפחה, חברים וממרכזי תרבות ובידור. מכשיר הקשר היחיד עם העולם החיצון היה מכשיר קשר צה"לי שהשידור בו נעשה באמצעות מורס.

כביש לא היה! הייתה דרך עפר צרה, גלית וקופצנית, ששימשה בעיקר את הצבא והנסיעה לבאר שבע הייתה דרך מעלה עקרבים ונמשכה שעות רבות.

רק ב-1967 נחנך כביש הערבה מצומת הערבה ועד גרופית.

חשוב להבין את הרקע לתקופה. ב-1954 יצא דוד בן גוריון, ראש הממשלה הראשון ושר הביטחון דאז, בקריאה לאנשי ההתיישבות העובדת לרדת ולסייע ליישובי העולים בנגב, מי בהקמת נקודות יישוב ומי בסיוע למושבים שכבר קמו.

שי בן אליהו ז"ל וחגי פורת ז"ל נענו לקריאתו של דוד בן גוריון וב-1958 הגו את רעיון ההתיישבות בעין יהב, כאשר כל המוסדות לא האמינו שיישוב יוכל לשרוד במקום בתנאים כאלו.

מבנה ראשית הישוב, כיום בסיס עין יהב: שוש שירין

היחיד שהאמין ותמך היה דויד בן גוריון שאילולא התערבותו לא היה קם כאן מושב! ולמה דווקא שם?? "העמק הנעלם" וסביבתו הקרובה היוו גוש בודד על רקע הערבה הצחיחה, שמשך את עיניו של כל מי שעבר באזור.

בכל האזור הייתה צמחיה ובה הרבה נביעות מים ועצי תמר, קנה, סמר וחילף. מעיין עין יהב היה בעצם שם כולל לכל הנביעות הללו שזרמו מתחת לקרקע.

קיר הטפטים במרכז המורשת: שוש שירין

במשך שמונה שנים שכן היישוב על גבעה מעל "העמק הנעלם" שכיום נקרא פארק ספיר. ב-1962 התאזרח היישוב והפך למושבוץ וב-1967 עברו החברים ליישוב הקבע שהפך למושב עובדים. בשנים האחרונות ממשיך מושב עין יהב להתפתח ולהיות עוגן אזורי של פעילות עסקית, תיירותית וקליטה. בעין יהב מתקיים שילוב דורות בין הוותיקים והדור השני והשלישי והוא מתבטא בחגים ובפעילות תרבותית וחינוכית. היישוב מונה כיום כ-200 משפחות וכ-280 ילדים ונוער.

כל הרעיון להקמת מרכז תיעוד ומורשת החל כאשר מוטי בן עמי, חבר עין יהב שניהל במשך שנים רבות את המוסך, עזב את המושב וביקש להשאיר את ביתו (אחד הדגמים הראשונים של בני המושב) כמרכז ארכיוני לתיעוד; עד אז שכן הארכיון במקלט במשך יותר מ-30 שנה. לפני כשנתיים התגבש צוות והתקבלה החלטה להעלות את סיפורו של המקום מאז ועד היום, באמצעות טפטים על הקירות, כאשר כל קיר מבטא תקופה שונה בתולדות היישוב. הבית של מוטי נראה מבחוץ כמו "בית סוכנות" רגיל המוכר למושבניקים רבים, אך תוכנו הפנימי מציג את תולדות היישוב באמצעות תמונות, סרטים, טקסטים נוסטלגיים רבים, חפצים ועזרים דיגיטליים ומעורר התרגשות רבה בלב המתארחים במקום.

הבית של מוטי שוכן במרכז היישוב, מוקף דשא וירק ולידו חצר כלים חקלאיים מתקופות שונות. אחת המטרות הייתה לחשוף את הדור הצעיר במקום ומבקרים רבים מבחוץ (החולפים על פני היישוב בדרכם לאילת) להיסטוריה המדהימה של עין יהב. יישוב שהצליח לקום בלב המדבר כנגד כל הסיכויים והפך לאוואזיס בערבה.

הכותבת - הינה מנהלת הארכיון והבית של מוטי

הבית של מוטי: שוש שירין

"חותם בערבה" סיפורי עין יהב/ ד"ר חנינא פורת

נחום קפלן ממחוללי "הפלא החקלאי" בערבה, 1959 – 1965
ספר על חלוציות ויצירתיות חקלאית בלב סערה פוליטית

על הספר: שבועיים לפני פטירתו, סיים נחום קפלן כתיבת ספר (מעין יומן) על הקמתה של עין יהב; יותר נכון - על התקופה בה שהה עם חבריו כדי להכין את השטח לעליית גרעין נח"ל שיהיה בעתיד עין יהב. הספר פורסם בשנת 2011 (בהוצאת מערכת "דליה") ונקרא: "חותם בערבה", סיפור חייו של נחום אברהם קפלן. שושי הייזלר ליוותה את המחבר בזמן הכתיבה, נחום סיוון ורות תמיר ממערכת "דליה" ערכו והספר עצמו, המכיל יותר ממאה וחמישים עמוד, חולק לארבעה פרקים (כולל מפות, תכניות וצילומי צבע): מזיכרונות אבי ואמי; ילדותי בכפר יהושע; עין יהב; עין חוסוב - עין חצבה. בכריכה האחורית מצוטט קפלן: "אני מרגיש סיפוק כה רב מדרך חיי, עד כי לו הייתה ניתנה לי שוב אפשרות הבחירה, הייתי בוחר בדיוק באותה הדרך...". על אף מחלתו הקשה, הספיק קפלן לסיים בעקשנות ולמרות כאביו - לכתוב את סיפור הקמתה של ההיאחזות שקדמה לעין חצבה. בשולי הספר נוספו ארבעים הערות שוליים חשובות ביותר, המציבות את האירועים בקונטקסט ההיסטורי. בספר הוכנסו מספר צילומים בשחור-לבן ובצבע, המוסיפים לאווירת הראשונות. נפסח על ימי נערותו של קפלן ונצלול לחוויותיו ועשייתו בעין-יהב ובעין חצבה בין השנים 1959 – 1965. על האירועים באזור בעשורים הבאים, עליהם כתב קפלן, יציץ הקורא המסתקרן בספר. (תודה לד"ר זאב זיוון שמסר לי באדיבותו לקריאה את ספרו של נחום קפלן ואף הרחיב פה ושם לשאלותיי. כמו כן, לצורך הכתבה, נסתייעתי במחקרו "מניצנה עד אילת".

צו השעה - דרומה

ראשית עין יהב: אתר מוא"ז ערבה תיכונה

חגי פורת (צנחן וסייר וותיק), הציע לקפלן לרדת - יחד עם חמישה צעירים אחרים מכפר יהושע - לערבה, לכמה חודשים, כדי להכין שטחים ותשתיות לקראת בואו של גרעין הנח"ל הראשון לעין יהב. הצעת חגי לקפלן הייתה תוצאה לפניית דוד בן-גוריון לנוער מהמושבים ומהקיבוצים הוותיקים לרדת לנגב "ולהפריח את השממה". קפלן הסכים ונראה שסבר שקרבתו לחגי תוביל אותו

לעבר הגיוס לצנחנים, על אף הניתוח שעבר, אשר מנע ממנו בינתיים להצטרף לחייל קרבי. אמנם, הוצעה למתנדבים מכפר יהושע משכורת זעומה, אך הם לא ראו בכך בעיה מכיוון שעבורם היה צעד זה מעין התגייסות/שליחות למימוש אידאל ציוני כמו "הפרחת השממה".

בשנת 1957 ירדו, אם כן, לערבה שבעה צעירים: חמישה בחורים ושתי בחורות, רכובים על טנדר ויליס סוכנותי, ולקחו עימם יוני-דואר להודעות דחופות והחלו במסע המפרך. בחבורה היו: חגי פורת, שי בן אליהו, נחום קפלן, תרזה לוברסקי, יצחק אנקורי, דינה רוחני ורמי נבו. הנסיעה לעין יהב הייתה בגדר הרפתקה גם בשל הסיכונים בסיבובים ב"מעלה עקרבים" וגם עקב החשש מהתקפת מסתננים מירדן, כפי שאירע לפני כמה חודשים באזור זה.

בהגיעם בערב למקום, מצאו שם - לדברי קפלן - שני מבנים עלובים, שאריות מחוות הגדנ"ע שפורקה וכמה "טיפוסים" שהסתובבו שם ועסקו בניסיונות חקלאיים. החבורה התפזרה, מלבד יעקב עורב (בודהה), שנותר לגדל עיזים ולגדל שיחי מלוח עבורן כמזון טרי. את שעות החום הפיגו באמצעות טפטוף של מים על סירה קוצנית, עקרון שאומץ לאחר מכן במכשיר "הדזרט קולר". עין יהב וסביבתה נכללה בשנה זו בתחום הממשל הצבאי באזור ואסורה הייתה לכניסה, גם ליהודים וגם לבדווים. בחודשים עד בוא הגרעין, למדה קבוצת כפר יהושע את סודות הערבה, בעלי החיים, הצמחייה ונכחו לראשונה בשיטפון מדברי. כשהגיעו הנח"לאים, הפך המקום למחנה צבאי על כל המשתמע מכך. כשהבנים הלכו ל"אימון מתקדם" של הצנחנים, הצטרף אליהם קפלן - בעידודו של מפקד פיקוד הנח"ל שמואל אייל, אולם לא יכול היה להמשיך במסלול עקב בעיות רפואיות בעברו. הוא סיים טירונות קצרה ונשלח לתפקיד קשר בחיל השריון. לאחר כשנה חזר לעין יהב ומצא מקום אחר.

מושבוע - תורת חיים חדשה

הסוכנות היהודית בנתה בעין יהב שני בניינים של ממש: האחד שימש את סגל המפקדים ובחדרים הנוספים התגוררו הצעירים שבאו מהצפון - שי ורותי ובחדר אחר חגי. חגי עמד על כך שקפלן יתגורר בחדרו ולא יוחזר לאוהל. קפלן זכה בהטבה זו היות והיה מהראשונים שהגיעו מכפר יהושע להכנת השטח. בינתיים, בעין יהב נותרו רק חגי ושי שנחשבו ל"מוזרים". מפקד ההיאחזות היה רמי זית, שנהג לאחר מכן במלחמת ששת הימים. ממשיך ומספר קפלן כי בקיץ 1962, בהיותו חבר "מושבוע" (מושב וקיבוץ יחדיו, כפי שכונתה עין-יהב), נשלח לקיבוץ כנרת על מנת להעביר משם עצי תמרים לנטיעה בעין-יהב. החוטרים הועברו מכנרת לערבה וניטעו בלילות. זה היה הבסיס למטע הדקלים הנהדר שצמח לאחר מכן בערבה.

מחיר "הרעיון המהפכני"

מנובמבר 1959 ועד ספטמבר 1962 הייתה עין יהב דומה לקיבוץ וממאות החיילים והמתנדבים שעברו דרכה, רק 12 מתוכם הפכו לחברים וראו בעין יהב את ביתם. החלו דיונים בין החברים על עתיד המקום והרוב היה בעד הפיכתה של עין יהב למושב, כדוגמת כפר יהושע. קפלן נרתע מהרעיון וספקות החלו לקנן בו. הוא ורותי בת זוגו ביקשו הרפתקה נוספת והצטרפו לחבורה אחרת, שהוצע להם רעיון מהפכני על-ידי קצין הפיתוח של משרד החקלאות לערבה ולאילת - לנסות ולגדל ירקות על חלקה חולית קטנה סמוך למעיין חוסוב, תוך שימוש במימיו.

טקס העלייה לקרקע של גרעין נאות במעמד פולה ודוד בן גוריון
14.1.1960 : אתר מוא"ז ערבה תיכונה

קפלן ורותי סלדו מאורח החיים המושבי וחיפשו צורת חיים שבה יינתן דגש-יתר לאישי, לפרטי. קפלן נחרד מיחס אנשי עין יהב לעוזבים שכוננו "בוגדים". באותו זמן התוודע קפלן להצעתו ה"מהפכנית" של קצין הפיתוח. קפלן שולח על ידי יענקלה וגיל גלונסקי. לבסוף הודיע קפלן על עזיבתו וכל קשריו החברתיים נגדעו. משום כך עזב במהירות את המקום והזעם כלפיו הופנה עתה לחברתו רותי שנותרה בעין יהב. ביום העזיבה הגיע קומנדקר מהיחידה הדרוזית שישבה בעין חוסוב והסיעה אותו על מטלטליו עד לעץ השיזף, כ-25 ק"מ של צער וספקות. בהמשך מספר קפלן על ה"חרם" שהוטל עליו ועל בני משפחתו ועל השנים הרבות בהן לא דיברו אנשי עין יהב עם קפלן "הבוגד". עם הזמן נשכחו היריבויות ורובם השלימו עמו, מלבד ידיד נפשו שי, שעמו לא החליף מילה עד סיום כתיבת ספרו.

מילת סיכום

בתום קריאת ספר מרתק זה, חייב הקורא לשאול את עצמו: האם מדובר ביומן אישי-אוטוביוגרפי המיועד להציג את הדמות ופועלה בפני הדור הנוכחי, ובעיקר בפני בני משפחתו, כמי שפעל על פי צו מצפוננו ובהתאם לאידאולוגיה שקידם בזמנו דוד בן גוריון, בקוראו לנוער ליישב את הנגב? או, האם הספר הינו דו"ח על הניסיונות החקלאיים בגידול ירקות בחורף, על קרקעות שנחשבו עד אז לבלתי ניתנות לחקלאות? או שמא זהו כתב אשמה חריף כנגד המוסדות המיישבים (בעיקר תנועת המושבים, משרד החקלאות ועוד), שלא מוכנים היו "להתגמש" אלא להסכים אך ורק להתיישבות מגובה פוליטית על-פי החלוקה המסורתית בארץ בשנות השישים? האם כותב הספר התכוון לומר כי ניתן ליישב את הנגב בכל מקום ואתר - השאלה היא רק מידת ההקרבה של החקלאי, הסיכון שהוא נוטל עליו והידיעה כי חייו - בשלבים ארוכים - יהיו קשים, ויעוררו מחלוקות? דומה כי הספר נותן תשובות חלקיות לכל אחת מהשאלות שהצגנו. לפנינו ספר שאינו מחקר שיטתי, שאינו נסמך על תעודות ומסמכים בני הזמן ועל ראיונות עם האישים העיקריים שפעלו באותה עת. הספר מעביר תחושות של מתיישבים נועזים שהיו מוכנים "ללכת עד הסוף" עם האמת שלהם. לכולם ברור, שהשיטה שבה בחרו "המשוגעים" - "הרובינזונים" - אינה מתאימה לגופים גדולים ולהתיישבות רחבה על פי תכנית ממשלתית.

יחד עם זאת, נועזותם הוכיחה וחיזקה את אלה שטענו כי ניתן, בשיטות השקיה מיוחדות (כולל שיטת הטפטוף) ובהכנה נכונה של הקרקע, לקליטת המים ובלימוד תנאי האקלים והמדבר, להגיע להישגים חקלאיים יוצאי-דופן.

מקצת ממורשתם שוקעה, בהמשך שנות השבעים ועד התשעים, בשכלול גידול הירקות ביישובי הערבה. צאו לדרך, קראו בספר וחשו תחושת ראשוניות במדבר.

ההיאחזות, תחילת שנות ה-60: אתר מוא"ז ערבה תיכונה

הכותב - הינו נאמן

שימור המחוז

משטרת הרכבים "ביר זבלה" / שלמה ציזר

שוטרי משטרת זבלה: שלמה ציזר

לאחר כיבוש ארץ ישראל ע"י הבריטים במלחמת העולם הראשונה פעלו הבריטים להגביר את נוכחות המשטרה בנגב, למנוע מעשי השוד ובמלחמות הבין שבטיות במרחבי הנגב. המשטרה המנדטורית בנתה נקודות משטרה בכל מרחבי הנגב ובמיוחד במקומות אסטרטגיים וריכוזי שבטי הבדואים.

חלק דגול של מבני המשטרות בארץ ובנגב נבנו לאור פריצת המרד הערבי בשנת 1936. נבנו משטרות גדולות מסוג טיגרט: בעזה, אשקלון (מג'דל) באר שבע, בית ג'וברין, ועירק סוידן (פלוג'ה).

נבנו נקודות משטרות קטנות משטרות הרכבים "הג'אנה" והם: ביר

זבלה (שובל), ראס נוירה (ליד אשל הנשיא), אל עימארה (מגן), ג'מאמה (רוחמה) תל מלחתה (היום בבסיס נבטים), עסלוג', כורנוב (ממשית ליד דימונה), תחנת סדום, עוג'ה אל חפיר (ניצנה), אל זוורה (ראש זוהר), אל גמאר (באר מנוחה), עין חוסוב (חצבה), ואדי ג'מאר (צופר). אל לוביה (ליד פראן), עין רדיאן (יוטבתה) ג'ראנדל (משטרת הרנדאל היום בירדן), אום ראשרש (אילת).

השם של משטרת ביר זבלה הופיעה כבר במפת הקרן לחקירות ארץ ישראל (PEF) הבריטית מ-1898. "מנקודות המשטרה בנגב יצאו סיורים רכובים של שוטרים על גמלים לכל מרחבי הנגב באופן סדיר וקבוע. בתחילת שנות ה-20 הכוחות המשטרתיים בנגב, היו ניידים בעיקרם. הם נהגו לסייר במרחבי הנגב על גבי סוסים וגמלים ולהפגין את נוכחות החוק בין הבדווים. הם פעלו נגד עבירות פליליות, מרדפים אחרי שודדים ורוצחים, מניעת הברחות סמים וטובין, מניעת נשיאת נשק באזורים אסורים, מניעת מלחמות בין שבטים ופלגים, ביצוע מעצרים ועוד".

משטרת ביר זבלה מצויה ליד קיבוץ שובל וממערב לעיר רהט. במשטרה שירתו בדואים משבט אל הוזייל השוטרים נבחרו בתאום עם שיח השבט סלמאן אל הוזייל ראש מטה התיאה. בעלי הדרגות הגבוהות בקרב השוטרים הבדווים היו ממשפחות השיחים, שנודבו לשרת במשטרה בתחום השבטים שלהם. המבנה שימש את צה"ל בתחילת תקופת הממשל הצבאי, בתחילת שנות ה-60 שימש מרפאה לפזורה הבדווית באזור וטופלו ע"י דר' אסא המרפאה פעלה עד הקמת העיר רהט. המבנה שימש גם כבית ספר הראשון ברהט. ליד המבנה שוקת מבטון ששימשה את הסוסים והגמלים של משטרת הרכבים.

המבנה נכלל ברשימת השימור של המועצה האזורית בני שמעון. קיבוץ שובל יזם תכנית הכוללת את המבנה תכנית שובל מס' 3/136/03/7 מגרש 312 יעוד מבני ציבור.

תלמידי בית הספר "מבואות הנגב" ותלמידי בית הספר "אל-נור" מהעיר רהט מאמצים את משטרת הרכבים.

הכותב - הינו נאמן שימור

באר שבע

משטרת הרכבים ע"י קיבוץ שובל: שלמה ציזר

הדרקסלרים משדה-בוקר/ ד"ר זאב זיוון

אדריכל יהודה דרקסלר

יהודה דרקסלר (אידל) נולד בווינה ב- 7.1.1924 עלה ארצה לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, בחודש מרץ 1939, כילד ב"עליית הנוער". הוא הגיע למקווה ישראל ומשם סלולה הייתה הדרך לפלמ"ח, אליו התגייס ב- 1944. הוא שרת בפלוגה ב', כשליח במחנות קפריסין לאימון "שורת המגינים" וחפר שם תעלת בריחה מהמחנה החוצה. כששב ארצה, הוצב לגדוד "שער הגיא" (הגדוד החמישי) של חטיבת פלמ"ח-הראל כסמג"ד. היה מפקד חבל סדום והערבה ובאוקטובר 1949 מונה למפקד הנגב המערבי ומפקד חטיבת מילואים 11. בשנת 1951 השתחרר ויצא ללימודי ארכיטקטורה בטכניון, אותם סיים ב- 1955. לאחר סיום לימודיו, עבד כמתכנן הראשי במחלקה הטכנית של הסוכנות היהודית בירושלים וכמתכנן מחוז הנגב. במסגרת זאת תכנן את בתי קיבוץ יטבתה הראשונים ב- 1957.

ב- 1962 נשלח לאירן עם מיכה טלמון לתכנן מחדש את הכפרים שנהרסו ברעידת האדמה בחבל קזווין. פרס רכטר מטעם משרד התרבות והספורט הוענק לו ולעמיתיו על תכנון שכונת מעלות דפנה בירושלים. התגורר בחולון, הלך לעולמו בשנת 2005. נקבר בבית העלמין ירקון ועל מצבתו נכתב: "אבינו וסבנו האהוב, לוחם פלמ"ח, אדריכל בונה הארץ וירושלים. בן לשלמה ושרה הי"ד שנספו בשואה".

הדרקסלרים - בניינים נגד אבק

חווות הרועים שדה-בוקר נוסדה ב- 15.5.1952 באוקטובר 1955 הייתה לקיבוץ, על פי החלטת החברים שהצטרפו מגרעין הצופים י"א. ב- 1957 היו למשק נתמך בידי הסוכנות היהודית. המחנה הזמני, שישב קרוב יותר לכביש הראשי, הוחלף בבנייה של קבע ממזרח למחנה הזמני. תכנון המבנים הראשונים הופקד בידי יהודה דרקסלר (והבתים נקראים על שמו עד היום - הדרקסלרים) ובניין "הרכבת" שתכננו הופקד בידי האדריכל יונה קסלר. בולט בשטח קיבוץ הקבע היה צריף חדר האוכל שהובא מהיאחזות מבוא שבטה

הדרקסלרים ב- 1958: ארכיון קיבוץ שדה-בוקר

שפורקה. המישור הפתוח, שידע סופות חול קשות, השפיע על האדריכלים שבחרו להקים חומות להסתגרות בפני סופות החול. רוב מעיניו של האדריכל בשדה-בוקר היו נתונים לצמצום השפעת סופות החול. מאפייני המבנים היו לכן מאופיינים: בפתחים (חלונות) עליונים, בבניה צפופה ובחצרות סגורות. כל זאת מתוך מחשבה, שאורורו החדרים יהיה החוצה אל החלונות הפתוחים שבראש הקירות. עשרים שנה מאוחר יותר, ביטל האדריכל ישראל גודוביץ את החומות בבנייני שדה-בוקר שליוו את כל הבנייה בקיבוץ לאורך השנים. מראה הנוי בקיבוץ שינה את הנוף שהפך מנוף חשוף לנוף ירוק ומגונן.

הדרקסלרים כיום: ד"ר זאב זיוון

במאמרו על בניית המצפים מ-1954, יעקב מטריקין, שהיה ראש המחלקה הטכנית של הסוכנות היהודית (1951-1928), תכנן את המצפים בנגב (גבולות, רביבים ובית אשל) ובגליל (חוקוק, ביריה ורמות נפתלי). הוא הדגיש חמישה היבטים של בנייה במדבר וביניהם חצרות להגנה מפני סופות האבק: "ברוב ימי הקיץ נושבות באזור הנ"ל של הנגב רוחות קרירים

מהים שהופכים אמנם לעיתים לסערות חול, כעין רוחות ציקלונים המערבלים עמודי חול עם אבק המיתמרים ומתרוצצים על פני המרחב וחודרים לכל סדק וחרץ...

במבנה מסוג זה אני רואה את הפרוטוטיפ למגורים בתנאי הנגב... כתף הבניין אטומה מול סערות החול מדרום-מערב, הכניסות מדרום מזרח, חצר מוגנת מסופות החול, היוצר שטחי צל בשעות היום. חבל שלא ניתנה לנו האפשרות להמשיך ולפתח את הרעיון הזה של "חצרות הנגב" ושגם מתכננים אחרים לא המשיכו ולא נאחזו בשיטה זו ובאפשרויות הגנוזות בה".

מוטיב החצרות ב"דרקסלרים" וב"רכבת" היה בבחינת ריענון לרעיונותיו של מטריקין והוא גם מאזכר בניה מסורתית בבאר-שבע העותומנית, שם נבנו חצרות סגורות מסיבות מסורתיות וביטחוניות.

המתכנן הופיע בפני אספת הקיבוץ, לשכנע ששיטת החצר הסגורה והחלונות הגבוהים והקטנים מתאימה לחיים במדבר. חבר הקיבוץ חיימק'ה גולדברג, שהיה היחידי שהתנגד באסיפה בה הציג דרקסלר את הבתים שהוא תכנן בפני החברים, כתב: "במשק בונים את שיכוני הקבע במרץ, ועכשיו חופרים יסודות למין מבנה משונה שנראה כאילו הוא בית דירות בסוללות לבני אדם".

דרקסלר תכנן שני מבני מגורים ובכל אחד מהם חמש יחידות דיור קטנות מכונסות יחדיו. מבחוץ נחסמה הכניסה בשער ובו דלת עץ, מכאן עברת לחצר קטנה ורק אז נכנסת לדירה דרך פינת המטבח. החדר הגדול, למשפחות, חולק במחיצת עץ לילד בסדר גודל של $1/3$ ו- $2/3$. הבתים החדשים אוכלסו בקיץ 1958. בכל חדר גרה משפחה או שני רווקים. במבנים, שהקדימו את מערכת הביוב בקיבוץ, נמנעה האפשרות להשתמש בשירותים עד להשלמתם. בשלוש השנים הראשונות גם לא היו מים חמים בחדרים ודייריהם המשיכו להתקלח במקלחת הציבורית.

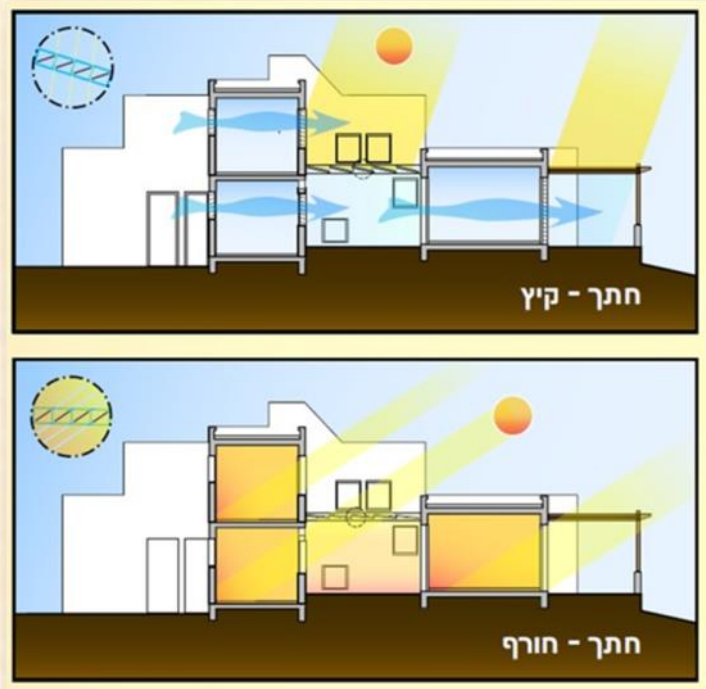
את עבודות היציקה במבנים החדשים עשו חברי המשק עבור הקבלן הבונה. גם חפירות היסודות נעשו בידי החברים עצמם. בבנייה השתמשו בלבני איטונג לבידוד החדרים. הרבה שנים האמינו בשדה-בוקר כי אין צורך ברמת מדבר הנגב במזגנים.

המבנים שימשו בשנים הבאות, לאחר שנבנו דירות למשפחות גדולות יותר בגודל 42 מ"ר, לשיכון חברי גרעינים ומתנדבי שנת שירות מקיבוצי האיחוד הוותיקים. לימים היה הבניין המזרחי לבניין משרדים (מזכירות, הנהלת חשבונות, תקשורת, ריכוז משק). בבניין המערבי יש עד היום דירות הממלאות את ייעודן כשיכון לאורחי הקיבוץ.

בשיחת טלפון עם בצלאל כהן ממדרשת בן-גוריון, ציין הוא שגם במבנים הראשונים במדרשה ("המשושים" בשמם המקובל) של בית-ספר-שדה (נבנו בשנת 1962), הוכנסו חלונות גבוהים לאווור מאותו הסוג. להערכתו, גם בבתי פרטיים במדרשה היום, כמו למשל בשכונת נווה צין, הוכנסו חלונות שכאלו. הוא ראה בהם מסוג התחביבים האהודים על המתכננים והעם מצביע ברגלים נגד!

חבר הקיבוץ רפי גרוס, שגר בדירה בדרקסלרים במחצית שנות השישים כרווק וכמשפחה צעירה (כשהצטרפה איה מדיני מגבעת-חיים איחוד), טען כי שיטת החלון הגבוה לא עזרה משמעותית ואיש לא טרח לטפס לגובה כדי לפתוח את החלון ולסגרו בהתאם לחילופי העונות. משרדו של רפי נמצא היום באחד מחדרי הדרקסלר וגם היום אין שימוש לחלון האווור. גם בדירות המשפחות (ה-42 מ"ר) הוצב, בחדר המשפחה, חלון גבוה שלא היה לו שימוש לאווור הבית.

גישה אחרת שמעתי מהאדריכל מתי קונס שחי בעבר במדרשה והוא מחלוצי ה"בנייה הירוקה" בנגב. מתי החל את דרכו בנגב במכון לחקר המדבר במדרשת בן-גוריון כחוקר וזכה על כך בפרס "קוק" הבינלאומי, על מפעל חיים באדריכלות בת-קיימא לאזורים מדבריים (בשנת 2012). עוד זכה האדריכל מתי קונס בפרס האגודה לארץ ישראל יפה על-ידי נשיא המדינה, עבור תכנון המרכז הרוחני לקהילה האתיופית בבאר-שבע. בפרסום האינטרנטי של משרדו הגדיר מתי את הבנייה הירוקה כבניה נכונה יותר, ידידותית לסביבה ולאנשים, בריאה ומותאמת לאקלים וחוסכת באנרגיה רבה. כמי שגר כבר 20 שנה בבניין שתוכנן בידי מתי קונס לפי עקרונות הבנייה הירוקה, אני מזכיר לו בשיחת הטלפון שלנו את החלון הגבוה הנותר סגור גם בביתי. מתי

בנייה ירוקה: באדיבות אדר' מתי קונס

אינו מקבל: "זוהי פסיקה", הוא טוען. אוויר חם עולה למעלה ויש לאפשר לו לצאת. כדי לא לטפס לגובה החלון, צריך מתקן פשוט עם מסמר מכופף בקצה מקל מטאטא שיאפשר את פתיחת החלון. פתיחת החלון תחסוך באנרגיה רבה המושקעת היום במיזוג הבית בקיץ, (ראו להלן חתך קיץ וחתך חורף של מתי קונס).

בראייה ארכיאולוגית פניתי לד"ר יהודה גוברין. הוא הדגיש את הפתחים הקטנים שהיו בבתי הערים הביזנטיות בנגב. שם נותרו במרומי הקירות פתחים קטנים (כמו אשנבי ירי), שנועדו לשמש בעיקר ליציאת עשן המדורות שהדליקו תושבי הערים בבתיהם לחימום הבתים בחורף. החלון הקטן מנע חדירת קרני שמש עודפות ושמר על טמפרטורה קרירה בימי הקיץ החמים.

הכותב - הינו "נגבולוג" מזה יובל שנים ויותר. תואר שלישי מהאוניברסיטה העברית בגיאוגרפיה-היסטורית בהנחייתם של פרופ' יהושע בן-אריה ופרופ' זאב צחור. לימד לאורך השנים באוניברסיטת בן-גוריון ובמכללות הנגביות. היה מנהל-מייסד של הקהילה החינוכית ההתיישבותית בניצנה ומנהל התיכון לחינוך סביבתי במדרשת בן-גוריון. מלמד היום חינוך בלתי פורמלי במכללת אוננו. בין ספריו: מניצנה עד אילת, עשור ראשון למדינת ישראל בנגב הדרומי, ניצנה של לובה אליאב, יחסי יהודים בדוים בשנות הארבעים והחמישים בנגב, נגבולוג - סיפורים מן הדרך, מטמון, מסלולי טיולים בבאר-שבע עם פרופ' עדי וולפסון וגואל דרורי, ובשלבי עריכה הספר: מרמת-נגב עד אילת, עשור שני למדינת ישראל בנגב הדרומי.